

Prof. UW dr hab. Karol Karski, dr h.c. mult.
Zakład Prawa Międzynarodowego Publicznego
Instytut Prawa Międzynarodowego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego

Warszawa, dnia 19 września 2018 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgra Mateusza Piątkowskiego
pt. *Współczesna wojna powietrzna w świetle międzynarodowego prawa*
humanitarnego konfliktów zbrojnych,
napisanej pod kierunkiem prof. UŁ dra hab. Piotra Daranowskiego

W związku z powołaniem w dniu 22 czerwca 2018 r. przez Radę Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego na recenzenta rozprawy doktorskiej mgra Mateusza Piątkowskiego pt. *Współczesna wojna powietrzna w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych* (dalej: „rozprawa doktorska”), napisanej pod kierunkiem prof. UŁ dr hab. Piotra Daranowskiego, przedstawiam niniejszym jej ocenę:

1. Wybór tematu rozprawy doktorskiej

Jak słusznie zauważa Autor rozprawy doktorskiej, mimo intensywnego rozwoju doktryny prawa międzynarodowego humanitarnego, w polskiej literaturze przedmiotu brakuje kompleksowego opracowania dedykowanego wyłącznie prawu wojny powietrznej. Nie ulega wątpliwości, że przewaga wojskowych statków powietrznych jest znacząca w stosunku do możliwości uzbrojenia lądowego czy morskiego, a co za tym idzie zainteresowanie się państw doskonaleniem tego rodzaju technologii zwiększa się z roku na rok. Również wprowadzenie innowacji, takich jak m.in. stopniowa eliminacja człowieka jako operatora systemów uzbrojenia, wymagają pogodzenia ich z istniejącymi normami prawa międzynarodowego.

Wybór przez Doktoranta tematu rozprawy doktorskiej jest trafny, a samo zagadnienie bardzo interesujące. Autor podejmuje w niej zagadnienia niezwykle ważne dla naukowców i praktyków (żołnierzy sił powietrznych). W dobie tak częstych konfliktów zbrojnych jest to istotna problematyka, która zasługuje na poważną analizę naukową. Doktorant z powodzeniem wychodzi naprzeciw tej potrzebie.

Z pewnością, praca doktorska mgra Mateusza Piątkowskiego stanowi kompleksową analizę prawa wojny powietrznej, wypełniając tym samym lukę w doktrynie prawa międzynarodowego humanitarnego.

2. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

2.1. Konstrukcja rozprawy

Rozprawa doktorska mgra Mateusza Piątkowskiego składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów merytorycznych i podsumowania. Przejrzystości pracy dodaje dobrze przygotowany wstęp rozprawy doktorskiej, w której Autora uzasadnia wybór tematu oraz strukturę opracowania. Autor już w tym miejscu tłumaczy, że mimo użycia w temacie pracy pojęcia „współczesna wojna powietrzna”, jej znaczna część jest poświęcona zagadnieniom historycznym z dwóch powodów. Po pierwsze, ze względu na brak w prawie międzynarodowym kodeksu prawa wojny powietrznej, a po drugie – ze względu na praktykę państw, odbieraną jako jeden z elementów niezbędnych do powstania normy zwyczajowej. Dotychczasowa praktyka, pytanie: „na ile prawotwórcza”, jest więc punktem wyjścia dla ustalenia współczesnego stanu prawa międzynarodowego w analizowanym zakresie. Takie podejście Autora wydaje się być jak najbardziej uzasadnione.

We wstępie Autor też zaznacza, że głównym celem rozprawy doktorskiej jest identyfikacja „zasadniczych problemów związanych z interpretacją norm międzynarodowego prawa humanitarnego, określających zakres dopuszczalnego użycia lotnictwa w konflikcie zbrojnym, nie tylko jako narzędzia (nowej broni), ale jako autonomicznego wymiaru prowadzenia działań wojennych, równoległego do zjawiska wojny lądowej oraz morskiej” (s.20).

Konstrukcję rozprawy doktorskiej należy uznać za prawidłową. Autor konsekwentnie odzwierciedlił w treści rozprawy jej tytuł – *„Współczesna wojna powietrzna w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych”*. Przy tak rozległym temacie badawczym Autor w każdym z rozdziałów umiejętnie przeanalizował poszczególne elementy składowe analizowanej problematyki, co sprawia, iż wywody Doktoranta zostały przedstawione z zachowaniem przejrzystości i ładu.

W przypadku publikacji tej rozprawy, co *notabene* uważam za wskazane, poddawałbym jednak pod rozagę Autora sformułowanie krótkiego wprowadzenia do każdego z jej rozdziałów. Biorąc pod uwagę wprowadzenie przez Autora

„uwag wstępnych” i podsumowania do niektórych części rozważań (Rozdział I, Rozdział III; Rozdział V, pkt. 5.1), wydaje się być uzasadnionym ujednolicenie tej praktyki w każdym z rozdziałów, co doda rozprawie jeszcze większej przejrzystości. Ponadto zalecałbym zmniejszenie liczby podpunktów w poszczególnych rozdziałach. Np., w Rozdziale III pkt. 6 składa się z 8 podpunktów, z których jeden zawiera tylko jedno zdanie.

Niemniej jednak wypełniona treścią struktura rozprawy doktorskiej odzwierciedla umiejętności Doktoranta w dokonaniu precyzyjnej i właściwej analizy orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i wybranych międzynarodowych trybunałów karnych, a także bogatej literatury.

2.2. Merytoryczna ocena problemu badawczego

Wartość merytoryczną rozprawy doktorskiej mgra Mateusza Piątkowskiego należy ocenić bardzo wysoko. Konsekwencją przeprowadzonych przez Doktoranta badań miało być potwierdzenie tez badawczych, polegających m.in. na tym, że na gruncie międzynarodowego prawa humanitarnego nie występuje pojęcie „prawa wojny powietrznej” i niezbędne jest jego usystematyzowanie czy, że rozwój norm prawa wojny powietrznej jest nieodłącznie powiązany z przełomami technologicznymi w lotnictwie wojskowym, na które prawo międzynarodowe reaguje z opóźnieniem nie będąc w stanie aktywnie regulować zagadnienia z uwagi na względy natury militarnej.

W pracy wykorzystano metodę historyczną zarówno w płaszczyźnie prawnej, czyli jako genezę reżimu prawnego wojny powietrznej, oraz pozaprawnej, rozumianej przez Autora jako źródła pojęcia wojny powietrznej, ewolucji doktryny oraz techniki lotniczej. Dodatkowo Doktorant posługiwał się metodą dogmatyczną, pod którą rozumiał krytyczną analizę norm międzynarodowego prawa humanitarnego, orzecznictwa międzynarodowego oraz stanowisk międzynarodowych instytucji o znacznym autorytecie.

Pozytywnie należy ocenić rozpoczęcie rozważań na temat wojny powietrznej w świetle prawa międzynarodowego od przedstawienia jej zjawiska od początku działań lotnictwa wojskowego do współczesności (Rozdział I). Omawiając konflikty zbrojne, rozpoczynając od I wojny światowej, Autor analizuje definicję wojny powietrznej oraz zasady działań lotnictwa wojskowego, uwzględniając przy tym kwestię traktowania ludności cywilnej. Tak zwięzłe a zarazem precyzyjne wprowadzenie do historii lotnictwa wojskowego (warto zaznaczyć, że Autor umiejętnie trzyma się głównego wątku badań, co przy takim temacie nie jest łatwym zadaniem) pozwala Czytelnikowi zapoznać się z regulacjami

prawnymi istniejącym na danym etapie omawianych konfliktów zbrojnych. Co więcej, Autor podkreśla znaczenie rozwoju norm prawa wojny powietrznej szczególnie w przypadku ochrony ludności cywilnej.

W Rozdziale II Doktorant omówił źródła prawa międzynarodowego pod kątem wojny powietrznej. Analizie zostały poddane traktaty, zwyczaj międzynarodowy, zasady ogólne prawa oraz orzecznictwo, jako źródło pomocnicze. Szczególną uwagę Autor zwrócił na umowy międzynarodowe. Odwołując się do Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów, Doktorant przeanalizował możliwości zastosowania jej postanowień do traktatów regulujących wojnę powietrzną. Jako szczególnie doniosłe i praktyczne należy ocenić rozważania dotyczące międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka jako źródeł prawa wojny powietrznej. Jako przykład Autor wskazał prawo do życia oraz przedstawił interpretację jego zagwarantowania m.in. na gruncie międzynarodowego prawa humanitarnego.

W Rozdziale III Autor skupił się na ogólnych zagadnieniach dotyczących pojęcia „wojny” i „konfliktu zbrojnego”, rozróżnieniu konfliktu międzynarodowego i niemiędzynarodowego. Szczególną uwagę zwrócił na temporalny zakres obowiązywania międzynarodowego prawa humanitarnego oraz geograficzny zakres stosowania reguł wojny powietrznej.

W kolejnej części rozprawy doktorskiej, dotyczącej rozwoju prawa wojny powietrznej, Autor przede wszystkim przedstawił status prawny przestrzeni powietrznej na początku XX w. Zauważył, że przeważająca pierwotnie zasada wolności przestrzeni powietrznej zaczęła ustępować na rzecz suwerenności państwa w przestrzeni powietrznej z uwagi na zastrzeżenia związane z jego bezpieczeństwem. Szczególną uwagę także zwrócono na regulacje statusu prawnego przestrzeni powietrznej w latach 1911-1918, omawiając m.in. pierwsze akty prawa wewnętrznego regulujące kwestie żeglugi powietrznej oraz praktykę państw w tym zakresie podczas I wojny światowej.

Najbardziej rozbudowany Rozdział V Autor poświęcił analizie Haskich Reguł Wojny Powietrznej z 1923 r. (dalej; Reguły haskie) oraz ich wpływu na prawo wojny powietrznej w okresie II wojny światowej. W pierwszej części tego rozdziału Autor, w szczególności, omówił kwestię bombardowań powietrznych (uwzględniając ich podział na taktyczne i strategiczne), przedstawił definicję celu wojskowego a także zagadnienia ochrony dóbr kultury i szpiegostwa w wojnie powietrznej w świetle postanowień Reguł haskich. Cenną jest także analiza wad regulacji z 1923 r., do których Doktorant zaliczył brak zdefiniowania samego pojęcia „obiekt wojskowy”, wadliwą kategoryzację obiektów wojskowych,

przerzucenie odpowiedzialności za straty towarzyszące na atakującego a nie na broniącego oraz nieuwzględnienie tzw. *quasi-kombatantów*. Praktycznego wymiaru rozważaniom zawartym w tym rozdziale dodają badania przykładów implementacji treści Reguł haskich do regulaminów wojskowych wybranych państw w okresie II wojny światowej. Doktorant starał się także określić stan przestrzegania norm prawa wojny powietrznej w badanym okresie.

Nie do końca uzasadnionym wydaje się jednak uwzględnienie w rozdziale dotyczącym regulacji wojny powietrznej w okresie II wojny światowej pkt. 26 pt. *Projekt Międzynarodowego Czerwonego Krzyża z New Dehli z 1956 roku*. Zagadnienie to znacznie wykracza poza ramy czasowe wskazane w tytule Rozdziału V i może nieco dezorientować Czytelnika.

W Rozdziale VI Doktorant skupił się na analizie zagadnień prawa wojny powietrznej w świetle I Protokołu dodatkowego do Konwencji genewskich z 1949 r. (dalej: I PD). Na wstępie omówił definicję pojęcia ludności cywilnej oraz problem tzw. *quasi-kombatantów*. W dalszej części rozważań zbadał zakaz ataków bez rozróżnienia oraz regułę proporcjonalności. Szczególną uwagę Autor jednak poświęcił problematyce obiektów wojskowych, podkreślając przy tym, że przyjęta na podstawie art. 52 I PD definicja celów wojskowych, wraz z uwzględnieniem konieczności wyłączenia z zakresu operacji wojskowych dóbr o charakterze cywilnym, znajduje się w centrum międzynarodowego prawa humanitarnego i zasad rządzących współczesnym prawem mającym zastosowanie do bombardowań powietrznych. Ponadto, Autor przeprowadził analizę zagadnień prawa wojny powietrznej pod kątem przepisów II, III i IV Konwencji genewskich z 1949 r.

Niezwykle ciekawym jest Rozdział VII rozprawy doktorskiej. Autor zwrócił w tym miejscu uwagę na zagadnienia bardzo istotne i praktyczne a zarazem rzadko omawiane w literaturze przedmiotu. Doktorant przeanalizował m.in. status osób ewakuujących się w sytuacji awaryjnej z uszkodzonego samolotu, oznakowanie wojskowych statków powietrznych, obowiązek umundurowania załogi wojskowego statku powietrznego, wybrane zagadnienia związane z wykorzystaniem uzbrojenia lotniczego i jedynie w pkt. 9 omówił zasady rządzące legalnością uzbrojenia wojskowego statku powietrznego. Budzi to pewne wątpliwości, gdyż rozdział VII został zatytułowany jako „Wybrane zasady prawa wojny powietrznej o charakterze szczegółowym”. Wydaje się, że Autor w tym miejscu powinien wyjaśnić co rozumie używając pojęcia „zasady prawa wojny powietrznej”. Czy są to pewne aksjomaty istniejące w doktrynie międzynarodowego prawa humanitarnego czy rozstrzygnięcia w postaci norm zwyczajowym lub traktatowych stosowanych

w omawianych przez Autora przypadkach. Takie wprowadzenie zapewne zwiększyłoby przejrzystość rozważań zawartych w tym rozdziale.

Rozdział VIII wzbogacił pracę doktorską, w aspekcie praktycznym, rozważaniami, które uwzględniają orzecznictwo międzynarodowych trybunałów arbitrażowych, Międzynarodowego Trybunału Wojskowego w Norymberdze i Międzynarodowego Trybunału Wojskowego dla Dalekiego Wschodu w Tokio, a także innych międzynarodowych trybunałów karnych. Wybrane przez Doktoranta wyroki dotyczą (w sposób pośredni lub bezpośredni) spraw związanych z międzynarodową odpowiedzialnością karną osób należących do sił powietrznych państw-stron konfliktu.

Problemy przedstawione w Rozdziale IX są trafnym przykładem na poparcie jednej z tez stawianej przez Autora rozprawy doktorskiej, zgodnie z którą prawo międzynarodowe reaguje, choć niekiedy z dużym opóźnieniem, na rozwój technologiczny w lotnictwie wojskowym. Omawiając zagadnienia bezzałogowości oraz autonomii w wojnie powietrznej Doktorant przede wszystkim skupia się na przedstawieniu definicji bezzałogowego statku powietrznego i analizy statusu cywilnych operatorów tychże statków powietrznych. Autor także podkreśla, że obecnie bardzo prawdopodobnym jest funkcjonowanie autonomii w ramach tzw. bojowych systemów autonomicznych (LAWS), które zakładają pewien stopień ludzkiej kontroli w zakresie produkcji, projektowania czy rozmieszczania. Zwraca przy tym uwagę, że nie ma żadnego traktatu regulującego sposób użycia LAWS, co wydaje się być z perspektywy pozytywistycznej dość niebezpieczne.

W „Podsumowaniu” rozprawy Doktorant formułuje szereg uzasadnionych wniosków. Stwierdza m.in., że najistotniejszym problemem prawa wojny powietrznej jest brak umowy międzynarodowej, która w sposób kompleksowy określałaby wszystkie aspekty prowadzenia działań powietrznych.

Chciałbym przy tym nadmienić, iż wszystkie moje powyższe uwagi mają charakter jedynie życzliwych wskazówek, których wykorzystanie mogłoby wzbogacić narrację, uczynić ją jeszcze bardziej przydatną dla doktryny i praktyki. Uwagi te w najmniejszym stopniu nie umniejszają wartości rozprawy.

Reasumując, w zakresie merytorycznym rozprawa mgra Mateusza Piątkowskiego zasługuje na ocenę pozytywną. Autor precyzyjnie formułuje wnioski naukowe, z którymi na ogół należy się zgodzić, i które znajdują potwierdzenie w cytowanej literaturze.

Jednocześnie należy podkreślić, że jest to rozprawa z zakresu nauk prawnych. To prawo, w szczególności prawo międzynarodowe publiczne, jest podstawowym punktem odniesienia tej pracy. Rozważania przedstawione przez Autora w poszczególnych rozdziałach

są dowodem na posiadanie przezeń dobrej wiedzy i zdolności przeprowadzenia analizy regulacji z zakresu m.in. prawa konfliktów zbrojnych, prawa morza, prawa traktatów czy prawa ochrony praw człowieka.

3. Ocena formalnej strony rozprawy doktorskiej

Wszystkie elementy rozprawy doktorskiej są, co do zasady, prawidłowo sporządzone pod względem formalnym. Bibliografia należy do bardzo obszernych jak na standardy rozpraw doktorskich. W bibliografii Doktorant wymienia publikacje z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego, dotyczące wojny powietrznej, oraz orzecznictwo międzynarodowych trybunałów. Pozycje uwzględnione w bibliografii znajdują swoje właściwe odzwierciedlenie w treści rozprawy, w tym w przypisach.

Należy jednocześnie podkreślić, iż najsłabszą stroną rozprawy doktorskiej mgra Mateusza Piątkowskiego są błędy językowe i stylistyczne, występujące prawie na każdej stronie pracy doktorskiej (s. 16, 21, 28, 29, 31 i dalej). Co prawda, nie mają one wpływu na rozumienie całości wyводу naukowego, jednak tak szeroka skala tego zjawiska może zniechęcić Czytelnika do zapoznania się z badanym tematem w całości. Mimo to, Autor posługuje się dobrym językiem prawniczym.

4. Konkluzja oceny rozprawy doktorskiej

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską mgra Mateusza Piątkowskiego pt. *Współczesna wojna powietrzna w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, napisanej pod kierunkiem prof. UŁ dra hab. Piotra Daranowskiego, stwierdzam, że stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dziedzinie nauk prawnych w dyscyplinie: prawo oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Oznacza to, iż rozprawa ta spełnia wszystkie wymogi, określone w art. 13 ust. 1 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r. poz. 1789). Tym samym rozprawa ta może stanowić podstawę do przeprowadzenia dalszych czynności w przewodzie doktorskim, w tym do nadania stopnia naukowego doktora nauk prawnych w zakresie prawa. Wobec powyższego rekomenduję jej przyjęcie oraz dopuszczenie mgra Mateusza Piątkowskiego do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.

